

- формувати текст реферату українською та англійською мовами;
- грамотно оформлювати, у тому числі графічно, основні й допоміжні компоненти реферату;
- визначати правильне / неправильне структурування анотації і реферату, редагувати помилково побудований / написаний реферат англійською та українською мовами;
- перекладати англійською мовою українськомовні реферати.

Основою посібника є 2 основні взаємопов'язані компоненти, що як єдине ціле представлені в ньому: практичний курс, розрахований на 2 модулі, який включає плани лекційних і практичних занять до кожної з тем, комплекс завдань диференційованої складності для самостійної роботи студентів, критерії для оцінювання знань, питання до заліку, і теоретичний курс, списки літератури для обов'язкового опрацювання (у тому числі – для конспектування) і для поглибленого опрацювання матеріалу, що містять також Інтернет-джерела із прописаним доступом для полегшення їхнього пошуку й опрацювання студентами, а також українсько-англійський покажчик лінгвістичних термінів.

Посібник розрахований на студентів вищих навчальних закладів денної форми навчання освітньо-кваліфікаційного рівня “Бакалавр”.

Анатолій Загнітко (Донецьк, Україна)

Available 1 September 2013.

СУЧАСНА ПРИЙМЕНИКОВА ГРАМАТИКА

Рец. на кн. :

Всеволодова, М.В., Кукушкіна, О.В., Поликарпов, А.А. Русские предлоги и средства предложного типа. Материалы к функционально-грамматическому описанию реального употребления. Кн. 1: Введение в объективную грамматику и лексикографию русских предложных единиц [Текст] / Под общ. ред. М. В. Всеволодовой. – М. : Книжный дом «ЛИБРОКОМ», 2013. – 304 с.

Витлумачення службових одиниць, їхня кваліфікація і класифікація, функціонування, словниковий опис тощо на сьогодні, на жаль, не знаходять свого викінченого розуміння. Попри значні досягнення у цій галузі, існує низка питань як теоретичного, так і прикладного характеру, що чекають вирішення. Однак суттєвим проривом у розв'язанні лінгвістичних завдань, спрямованих на визначення ролі та місця прийменників та одиниць прийменникового типу в російській мові постала аналізована наукова праця.

Передмова відповідального редактора (сс. 3-5) обґрунтовує доцільність вже зреалізованої на сьогодні та виконуваної надалі роботи. Зазначено, що дослідження російської прийменникової системи відбувалося в рамках Міжнародного проекту «Слов'янські прийменники в синхронії і діяхронії: морфологія і синтаксис», де, серед інших наукових груп, відзначено роботу лінгвістів Донецького національного університету, зокрема, кафедру української мови та прикладної лінгвістики.

Загалом вивчення прийменників реалізується в межах спільного відкритого міжнародного проекту «Слов'янські прийменники в синхронії та діяхронії: морфологія і синтаксис», автором ідеї і натхненником якого стала М. Всеволодова, професор Московського державного університету імені М.В. Ломоносова. Активну участь у проекті беруть науковці Білорусі (Мінськ, Гродно), Болгарії (Велико Тирново), Польщі (Ополе), Росії (Москва), Сербії (Нови Сад), України (Донецьк), а також Ірану, Китаю, Японії та ін. Результати напрацювань учасників цього оригінального проекту неодноразово обговорювалися на засіданнях круглих столів (II, III, IV Міжнародні конгреси русистів-дослідників (Москва: МДУ, 2004, 2007, 2010)); Міжнародні граматичні читання – II (Донецьк: ДонНУ, 2002), III (Донецьк: ДонНУ, 2005), IV (Донецьк: ДонНУ, 2007),

V (Донецьк: ДонНУ, 2009), VI (Донецьк: ДонНУ, 2011), VII (Донецьк: ДонНУ, 2011), декількох семінарах (Гродно 2002; Москва 2003, 2005, 2008); доповідь М. Всеволодової про результати виконання проекту на XIV Міжнародному з'їзді славістів (Охрид, Македонія, 2008); напрацювання науковців ДонНУ апробовані на Міжнародних симпозиумах (Оломоуц, 2008 – А. Загнітко, Г. Ситар), конгресах (Москва, 2008 – А. Загнітко, Г. Ситар; Москва, 2010 – А. Загнітко), конференціях (Великотирново, 2006 – А. Загнітко, Г. Ситар; Вроцлав, 2006, 2008 – А. Загнітко; Гродно, 2007 – І. Данилюк, А. Загнітко, Г. Ситар; Володимир, 2008 – А. Загнітко, Н. Загнітко). Наслідком спільної праці стала обґрунтована концепція прийменникової еквівалентності з простеженням особливостей і закономірностей оприйменникування повнозначних лексем.

Результати опрацювання науково-дослідною групою кафедри української мови та прикладної лінгвістики ДонНУ функційно-семантичної і текстової парадигматики й синтагматики прийменників та їхніх еквівалентів втілені в низці доповідей, повідомлень і наукових статей, відомому словнику (Загнітко А. П. Словник українських прийменників [Текст] / Анатолій Панасович Загнітко, Ілля Григорович Данилюк, Ганна Василівна Ситар, Інна Анатоліївна Щукіна. – Донецьк : ТОВ ВКФ «БАО», 2007. – 416 с.), монографії (Функціонально-комунікативна і текстова парадигма українських прийменників та їхніх еквівалентів : монографія / [А. П. Загнітко, К. М. Виноградова, І. Г. Данилюк, Н. Г. Загнітко, Н. В. Куш, М. В. Оранська, Т. М. Кітаєва, Г. В. Ситар, В. Л. Чекаліна, І. А. Щукіна]; Донецький національний університет. – Донецьк : Вид-во «Вебер» (Донецька філія), 2009. – 209 с.).

Науково перспективними постають плідні спроби напрацювання єдиної гіпотези дослідження прийменникового комплексу українськими, російськими та білоруськими науковцями, на що були спрямовані конференції-семінари, зустрічі-диспути, що пройшли поетапно в Гродненському державному університеті (вересень, 2001), Московському державному університеті (березень, 2002; жовтень, 2003), та круглі столи в межах Міжнародних граматичних читань (II, III, IV, V, VI, VII) у Донецькому національному університеті (жовтень, 2002; лютий, 2005; лютий, 2007; лютий, 2009; лютий, 2011, лютий, 2013).

Словник українських прийменників та їхніх еквівалентів став першим етапом у процесі створення російсько-білорусько-українського словника-довідника: І.Г. Данилюк – літери З – М, ОБСЯГОМ – ОЧИМА, С, Ш, Щ; Г.В. Ситар – літери В, О – ОБРУЧ З / ІЗ / ЗІ; П – ПО ХОДУ; У; І.А. Щукіна – літери А, Б, Г, І, Д, Н, ПОБАЧИВШИ – ПРЯМО НА ... ВІД, Р, Т, Ч; загальна редакція здійснена проф., д.ф.н. А.П. Загнітком. Не відкидаючи традиційного погляду на прийменник, учасники проекту зазначають, що прийменникам властиве категорійно-дейктичне (морфологічний аспект) і контекстно-лексичне (індивідуальне вторинне) значення. Науковці Донецького національного університету проаналізували 1705 різних прийменників, прийменникових сполук, максимально враховуючи потенційну спрямованість слова / словосполучення на реалізацію функції прийменника. Наступним кроком стала Граматика-словник прийменників білоруської мови (Канюшкевіч, М.І. Беларускія прыназоўнікі і іх аналагі. Граматыка рэальнага ўжывання. Матэрыялы да слоўніка : [У 3 ч.] / М.І. Канюшкевіч. – Ч. 1 : Дыяпазон А-Л. – Гродна : ГрДУ, 2008. – 492 с.; Беларускія прыназоўнікі і іх аналагі. Граматыка рэальнага ўжывання. Матэрыялы да слоўніка : [У 3 ч.] / М.І. Канюшкевіч. – Ч. 2 : Дыяпазон М-П. – Гродна : ГрДУ, 2010. – 619 с.; Беларускія прыназоўнікі і іх аналагі. Граматыка рэальнага ўжывання. Матэрыялы да слоўніка : [У 3 ч.] / М.І. Канюшкевіч. – Ч. 3 : Дыяпазон Р-Я. – Гродна : ГрДУ, 2010. – 535 с.). У білоруській мові, за Реєстром Граматика-словника М. Канюшкевич функціонує понад 7000 прийменників і прийменникових еквівалентів. Граматику-словник виконано в рамках фінансованої в 2004-2006 рр. фондами РГНФ (грант 04-04-78403а/Б), БФФД (тема № Г04Р-032) як складника спільного відкритого міжнародного проекту з вивчення граматики слов'янського прийменника – наукової теми “Структура і функціонування російської та

білоруської прийменникових систем: зіставний аспект”, яку тривалий час опрацьовували науковці Гродненського державного університету ім. Янкі Купали (Білорусь) та Московського державного університету ім. М.В. Ломоносова (Росія). Граматика-словник професора Гродненського державного університету ім. Янкі Купали М. Конюшкевич постала спробою створення максимально повного списку одиниць, що виконують або ж потенційно можуть виконувати функцію прийменника в білоруській мові. Супровідно це й спроба формування якомога вичерпнішого репертуару синтаксем, утворених цими одиницями – синтаксемними формантами. Заявлена мета видається ще актуальнішою, якщо зважати на незафіксованість переважної більшості прийменникових сполук у білоруській лексикографії, а отже, на їхню науково-лінгвістичну неопрацьованість.

Граматика-словник М. Конюшкевич не може кваліфікуватися як словник, а виступає тільки реєстром, що являє собою матеріали до словника. Це відповідно відбито й у найменуванні. Матеріали до словника білоруських прийменників і їхніх аналогів ґрунтовано на до сьогодні новаторській лексикографічній праці П.П. Шуби “Тлумачальны слоўнік беларускіх прыназоўнікаў” (Шуба П.П. Тлумачальны слоўнік беларускіх прыназоўнікаў [Текст] / Павло Павлович Шуба. – Мн. : Народная асвета, 1993), що охоплює 507 прийменників і є найповнішим описом цього граматичного класу слів у білоруській мові. Новаторським цей словник вважається, оскільки прийменникова система білоруської мови подана в ньому, по-перше, у функційному аспекті, тобто прийменник витлумачувало у змістовому діапазоні: спільна змістова функція (відношення) → різні прийменникові одиниці, по-друге ж, із позицій її польової структури: П.П. Шуба зафіксував і подав у кінці словника без семантизації 103 мовні елементи, що як прийменники вживаються в білоруськомовній узуальній практиці.

З опертям на погляди П. Шуби М. Конюшкевич як принцип створення Матеріалів до словника білоруських прийменників обирає принцип польового структурування, тобто до Реєстру включає не лише ядрові, визнані прийменниками одиниці, але й периферійні мовні факти – неоднозначні щодо свого прийменникового статусу (оказіонально вжиті, спрогнозовані за аналогією тощо). Проте принцип структури словника реалізує інший – традиційний абетковий. Загальний обсяг рецензованого Реєстру становить 9990 одиниць: у першій його частині лексикографічно опрацьовано й подано 3341 прийменник, 3735 – у другій і 2914 у третій.

Його вагомим фактичним підґрунтям став Словник П. Шуби, Реєстр російських прийменників і їхніх аналогів (до російських прийменникових одиниць добиралися білоруські еквіваленти, або ж вони калькувалися з подальшою обов’язковою верифікацією в сучасній білоруськомовній практиці, зокрема в різноаспектних наукових текстах, текстах художньої літератури, ЗМІ, а також в інтернет-ресурсах). Реєстр суттєво поповнено й прогнозованими, потенційними прийменниками – штучно утвореними за наявними в білоруській мові моделями. У силу цього автором засвідчено можливості білоруської мови, ще не затребувані живомовною практикою.

Аналізована праця розвиває основні ідеї міжнародного науково-дослідного проекту «Слов’янські прийменники в синхронії та діахронії: морфологія і синтаксис», вияскравлює його теоретичне підґрунтя. Перший розділ монографії «Русские предлоги и средства предложного типа. Материалы к функционально-грамматическому описанию реального употребления. Кн. 1: Введение в объективную грамматику и лексикографию русских предложных единиц» з найменуванням «Теоретические принципы описания русских предложных единиц» (сс. 6-51) містить теоретичні засади вивчення прийменникових одиниць російської та почасти інших слов’янських мов. Авторами сформовано основні принципові положення, спираючись на які здійснено дослідження прийменників. Вважаємо за доцільне розглянути ці положення детальніше, оскільки саме вони є ключовими, обґрунтованими й визначають хід рецензованої праці загалом.

Так, наукового осмислення набуває функційно-комунікативний аспект, спрямований передусім на з'ясування «закономірностей і механізмів мови як засобу спілкування». Такий підхід є цілком виправданим, оскільки йдеться про мовленнєві одиниці, здатні вирішувати комунікативні запити. Друге положення активізує увагу на аналізі не лише унормованих одиниць, але й на тих, що не закріплені літературною мовою, однак функціують у мовленні з більшою чи меншою частотою. Такий підхід автори визначають, як «об'єктивність наукового дослідження». Третє положення важливе з погляду порівняльної лінгвістики й окреслює відповідне зацікавлення українських мовознавців. Адже, скориставшись пропонованим корпусом прийменникових одиниць російської мови, можна зрозуміти глибинні процеси функціювання прийменникових систем слов'янських мов. Четверте положення передбачає розгляд мови як частини світу, що має власну функційно-семантичну й функційно-граматичну структуру, тобто мова підлягає розгляду як складна, багаторівнева система. П'яте положення дає нам розуміння того, що пропоноване дослідження має на меті створити лексикографічну працю як частину цілісної теоретичної граматики російської мови. Мову схарактеризовано як органічно структуровану систему, у якій тісно взаємодіють усі граматичні рівні і, врешті, витворюють нові морфосинтаксичні одиниці – прийменники та одиниці прийменникового зразка. Визначувані авторами принципи кваліфікації прийменників засвідчують творчий підхід до вивчення й осмислення аналізованих одиниць.

У другому розділі «Категория предлога. Операциональные методы разграничения предлогов и их эквивалентов» (сс. 52-74) йдеться про прийменник як частину мови, його функції, основні морфосинтаксичні типи, методи розрізнення прийменників та їхніх еквівалентів. Прийменник з оперттям на погляди Є. Куриловича визначено як субморфему, прийменникові еквіваленти схарактеризовано як одиниці, що лише виконують функцію прийменника. Значущою постає концепція прийменника в межах синтаксеми, що, безперечно, є важливим складником аналізу корпусу прийменників, адже ці службові одиниці набувають «чинності» винятково в синтаксичній позиції та зважаючи на морфологічну парадигму самостійних частин мови. Морфосинтаксичному аналізу передують теоретична база, що вміщує основні поняття, без визначення яких неможливий розгляд прийменника як службового слова. Сформовано ємність понять «синтаксична форма слова», «словоформа», «синтаксема», які є мінімальним контекстом для функціювання прийменника в усіх його лексико-граматичних проявах. Отож, потрактування прийменника як службової одиниці наштовхнуло авторів на думку, що аналізовані «частини» беруть безпосередню участь у творенні форми слова. тобто це субморфеми, які доцільно розглядати на рівні синтаксем. У роботі знайшла своє відбиття теорія синтаксеми, її характеристики, типи і позиції з урахуванням частиномовної належності опорного слова синтаксеми, що дозволить використовувати набутий науковий досвід широким колом граматистів. Окреслено позиції прийменника, формально-семантичні вимоги до оформлення слів у межах словосполучення. Будь-яка пропонована теорія містить низку прикладів, умотивованих концепцією прийменника як базової одиниці. Також схарактеризовано морфемну й синтаксичну природу прийменникових еквівалентів. Спираючись на дослідження Т.С. Тихомирової, автори виокремили низку об'єктивних критеріїв (лексико-семантичний, морфологічний, синтаксичний, словотвірний) переходу однієї частини мови в іншу. Пропонована теорія була перевірена й обґрунтована на матеріалі російської мови. Подібна методологія дозволила проаналізувати прийменникові еквіваленти в різних аспектах і зрозуміти їхню сутність як функційних одиниць мови.

Значним доробком є третій розділ «Предложные единицы как функционально-грамматическая система» (сс. 75-82), що характеризує граматичне поле прийменників від первинних до вторинних з виокремленням і поступовим розрізненням прийменників-дериватів, еквівалентів прийменника, потенційних прийменників. Принципи категоризації прийменникових одиниць, спираючись на математичну логіку (див. праці О. Маркуса), роботи Н. Трубецької, Т. Ломтева, дозволили розробити граматичні й лексичні критерії, що

впливають на розмежування прийменників та прийменникових еквівалентів з властивими їм диференційними ознаками. Для глибшого розуміння граматичної природи аналізованих одиниць авторами укладено схеми і таблиці морфосинтаксичних типів прийменників.

Четвертий розділ «Немотивированные предлоги» (сс. 83-124) охоплює теоретичне підґрунтя вивчення немотивованих прийменників, їхніх структурних типів. Зокрема, проаналізовано семантично й структурно складні та складені немотивовані прийменники з урахуванням контексту, відмінкової форми імені, наведено низку прикладів, схарактеризовано синонімічні ряди, що дозволяє здійснити комплексний аналіз немотивованих прийменників у їхньому русі. Результати розділу систематизовано й узагальнено в таблицях і схемах.

У п'ятому розділі «Мотивированные предлоги» (сс. 125-185) постає логічним продовженням попереднього. Авторами визначено місце мотивованих прийменників в системі інших типів прийменникових одиниць. Наукова значущість розділу полягає в його актуальності, адже саме мотивовані прийменники наразі є об'єктом вивчення сучасної лінгвістики, саме цей клас новітніх прийменників найбільш поповнюваний та оновлюваний. Авторами структуровано прийменникові одиниці на префіксальні, безпрефіксні, прийменникові еквіваленти із запереченням, з'ясовано їхнє частиномовне походження тощо, подано загальну характеристику потенційних прийменників різних за структурою. Приємно вражає ілюстративна база, що свідчить про ретельно дібраний фактичний матеріал.

Шостий розділ «Эквиваленты предлогов» (сс. 186-205) розглянуто словоформи параметричних прийменникових еквівалентів, одиниць, витворених переважно з іменникових форм, що «дають характеристику предметам, явищам і виражаються числом». Проаналізовано функційно-семантичну парадигму цих одиниць, структурні особливості, значеннєві характеристики. Суттєвим доробком є схеми, за допомогою яких система творення й реалізації в мові / мовленні параметрів із числовим орієнтиром розкривається якнайповніше й дозволяє загалом осмислити мову як рухливу, багаторівневу систему.

Запропоновано авторами як варіант лексикографічної характеристики прийменників, що включає 15 позицій з підпозиціями, у сьомому розділі «Атрибуция предложной единицы и характеристика составляющих её позиций» (сс. 206-254). Кожний пункт містить докладні пояснення, осмислення вибору тієї чи тієї позиції, їхню послідовність тощо.

У восьмому розділі «Частотные и распределительные характеристики русских предлогов и синтаксем, с ними связанных (по «Ядерному компьютерному корпусу текстов русских газет конца XX века»)» (сс. 255-286), передусім у таблицях, уперше в російському мовознавстві окреслено спробу узагальнити частотність уживання прийменників у текстах різних типів з урахуванням структури прийменкової одиниці, особи / неособи імені, відмінкової форми синтаксем, у межах яких прийменник знаходить своє вираження.

Загалом аналізоване дослідження теоретично ємне і практично обґрунтоване. Виваженими є висновки («Заключение» (сс. 287-295), які подають зразки словникових статей, що, власне, є результатом виконаної роботи і має на меті усвідомлення механізмів функціонування мови як системи.

Для лінгвістів-початківців та досвідчених граматистів стане у нагоді список літератури («Литература» (сс. 296-302), що включає низку праць як східнослов'янських, так і зарубіжних науковців. Особлива увага наданій джерельній базі (список словників і корпусів прийменникових одиниць), що, безумовно, знадобиться широкому колу філологів у вивченні прийменників на сучасному зрізі.

Імпонує те, що рецензована робота чітко структурована, виклад матеріалу логічний, усі теоретичні матеріали фактично обґрунтовані, ілюстративний матеріал ретельно дібраний і відповідає заявленій концепції, окреслено перспективи й шляхи розвитку аналізованої проблеми.

Аналізована праця є лінгвістично викінченою у плані змісту й перспектив дослідження. Маємо надію, що колу авторів не забракне натхнення, часу й коштів продовжити роботу й

тим самим збагатити слов'янське мовознавство безцінним досвідом у вивченні прийменників та одиниць прийменникового типу з відповідним підтвердженням лексикографічними напрацюваннями.

Анатолій Загнітко (Донецьк, Україна), Наталія Куц (Слов'янськ, Україна)

Available 27 September 2013.

ГРА В АКсіОЛОГіЧНОМУ ПРОСТОРі МОВИ

Рецензія на монографію :

Космеда, Т.А., Халіман, О.В. Мовна гра в парадигмі інтерпретативної лінгвістики.

Грамматика оцінки. Грамматичні іграма (теоретичне осмислення дискурсивної практики) [Текст] / Тетяна Анатоліївна Космеда, Оксана В. Халіман. – Дрогобич : Коло, 2013. – 228 с.

Рецензована монографія розвиває вчення про універсальну лінгвістичну категорію оцінки, якій присвячено праці як вітчизняних, так і зарубіжних науковців. Т. Космеда та О. Халіман запропонували власне оригінальне бачення мовної гри як яскравого засобу вираження оцінних значень у мові, що наділений потужним прагматичним потенціалом.

У передмові до видання (сс. 5-9) обґрунтовано актуальність роботи, а також подано вихідні положення дослідження. Опрацювання мовної гри в просторі українського й російського ігрового дискурсу здійснене в руслі аксіологічної прагмалінгвістики. Наголошуючи на важливості ігрового принципу для функціонування всіх аспектів нашої цивілізації, автори монографії стверджують, що ігровий дискурс репрезентує не лише художнє мовлення, а й узагалі обшир сучасної комунікації. Доцільним стало застосування системного та функційного підходів для аналізу мовних засобів у межах теорії граматики оцінки, що передбачає опис арсеналу граматичних засобів вираження оцінних значень, де граматичні одиниці об'єднані за оцінною функцією завдяки реалізації їхнього креативного потенціалу (пор. Ремчукова, Е.Н. Креативный потенциал русской грамматики : монография [Текст] / Е. Н. Ремчукова. – М. : Изд-во РУДН, 2005. – 328 с.).

Структура роботи визначується позиціями, окресленими у передмові. Робота складається з передмови, двох розділів, післямови, списку використаних джерел (сс. 185-215) та іменного покажчика (сс. 216-226). Виділення підрозділів і пунктів надає змогу наголосити на певних аспектах вирішуваної проблеми.

Перший розділ монографії «Мовна гра як вияв креативності мовної системи. Стан дослідженості проблеми» (сс. 10-119) складається з одинадцяти підрозділів, що послідовно розкривають теоретичні аспекти заявленого питання.

У руслі новітніх лінгвістичних тенденцій висвітлено проблему лінгвокреативності в парадигмі сучасної інтерпретативної лінгвістики. Характеризуючи мовну гру як свідому лінгвокреативну діяльність мовця, що ґрунтується на його здатності до актуалізації й порушення асоціативних стереотипів породження, сприйняття та вживання мовних знаків, Т. Космеда та О. Халіман зазначають, що мовна гра завжди зорієнтована на використання парадоксальних лінгвальних прийомів і водночас не спричиняє збоїв в інтеракції.

Автори детально аналізують теорію мовленнєвої діяльності Л.В. Щерби в аспекті формування теорії мовної гри й умотивовують доцільність застосування методу експерименту для визначення відхилень від норми та фіксації з'яви нової мовної норми.

Важливим постає твердження про те, що необхідною умовою комунікативного успіху мовної гри є комунікативна рівність учасників спілкування, що передбачає мовну та комунікативну компетентність. Наголошено, що в цьому разі мовець не порушує певних правил, а ніби доповнює, вдосконалює мовну систему відповідно до комунікативних потреб.

Ретельне та вдумливе вивчення значної кількості наукових праць вітчизняних і зарубіжних мовознавців (Ф. де Соссюр, Л. Щерба, Л. Вітгенштейн, В. Виноградов,